

Кривцова Наталя, Одеський національний медичний університет, Навчально-виробничий комплекс інноваційних технологій навчання, інформатизації та безперервної освіти, провідний фахівець
 Доннікова Ірина, завідувачка кафедри філософії, Національний університет «Одеська морська академія»

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ: «ІНФОРМАЦІЙНИЙ КАНІБАЛІЗМ» АБО ЩАСТЯ ОСВІЧЕНОЇ ЛЮДИНИ

Перевантаженість інформацією і як наслідок – поверхневі знання, нажаль, стали однією з ознак інформаційного суспільства і сучасної освіти. Людина схильна довіряти будь-якій інформації, яка не суперечить її власному досвіду (когнітивне спотворення «помилка передженості»), і трактувати її таким чином, щоб не порушувати звичну картину світу (когнітивне спотворення «схильність до підтвердження»). Водночас знижується значущість фундаментального, теоретичного знання, яке підміняється науково-популярним, а викладач університету викликає менше довіри, ніж блогер. Зростають ризики розповсюдження псевдо-і антинаукових ідей (в тому числі і власних) як «істин в останній інстанції». В зв'язку з цим відчувається потреба в нових стратегіях мислення, сучасних наукових концепціях та науково-освітніх теоріях-практиках або теопрактиках (від. грец. «θεωρία» і «πράξις»). В цьому контексті цілком закономірним є теоретичне оформлення нового дисциплінарного напрямку, предметом якого стає критичне мислення. Активно обговорюються проблеми культурної, наукової та дисциплінарної ідентифікації: що саме ховається за цим поняттям і навіщо воно фахівцям?

Актуальність дослідження феномену критичного мислення як однієї з базових компетентностей освіченої людини не викликає серйозних дискусій, але щодо його сутності, структури та функцій – єдиного розуміння не має. У сучасній науковій літературі спостерігається велика кількість визначень цього поняття, різноманітність і розбіжність його змісту, параметрів його формування і особливості прояву. При цьому багато з ключових ознак критичного мислення розглядаються як автономні, які втрачають очевидний зв'язок з базовим феноменом. Ця ситуація сприяє виникненню альтернативних понять, таких як системне, логічне, управлінське, інженерне, інтелектуальне; творче мислення та багато інших, значно ускладнюючи розуміння цілей і завдань освіти.

Відомо, що Д. Дьюї визначив критичне мислення як «рефлексивне мислення», тобто спрямоване, перш за все, на ретельний і наполегливий розгляд власних переконань з подальшими висновками. Людина, що критично мислить, здатна самотійно ставити

запитання, знаходити необхідну інформацію, думати про себе і для себе. В цьому сенсі критичне мислення протистоїть «пасивному», не-рефлексивному мисленню, яке розкриває нездатність людини послідовно доходити висновку або обмірковувати рішення, пасивне отримання ідей та інформації [1, с. 9.]

Якщо звернутися до наукового аналізу проблеми мислення, слід зазначити, що філософи, психологи, педагоги і соціологи ХХ ст. (М. Бахтін, С. Брукфілд, Л. Виготський, Дж. Гілфорд, О. Леонтьєв, А. Лосєв, Б. Рассел та ін.) розглядали мислення як вищу психічну функцію, що забезпечує зв'язок і відношення між суб'єктом і об'єктами пізнання; як особистісний механізм пізнання, якому притаманні широта, швидкість, кваліфікованість, самостійність та критичність; а також «як певний навик розумової діяльності, як особистісно-соціально значущий феномен, пріоритетний в області освіти» [2, с. 3].

Додамо, що в психології загальноприйнятим є розуміння «критичності» як однієї з якостей мислення взагалі, здатність особистості, що пізнає, об'єктивно оцінювати свої та чужі думки, ретельно і всебічно перевіряти висунуті положення та зроблені висновки. Тож виникає питання: чи доцільно абсолютизувати критичність мислення, нехтуючи іншими когнітивними здібностями людини і тим самим неймовірно звужуючи потенціал і функції мислення як такого? Чи не призводить це до так званого «інформаційного канібалізму», коли основою науково-освітніх теопрактик стає зростання інформаційної ємності життя людини за будь-що, спрямовуючи її створювальні сили на самозахист від агресивності величезних об'ємів інформації, блокуючи шляхи перетворення інформації в знання, а знання – в сенси людського існування і джерело її ресурсів? Саме тому, що людина не навчається осмислювати інформацію, об'єднуючи глобальне і локальне, досліджуючи багатовимірність і складність, на думку Е. Морена, сучасні знання стають причиною глобального непорозуміння і неефективності людських дій [3, с. 13]. Актуалізується питання про створювальний потенціал знання, його людиновимірність, а однією з онтологічних складових аналізу «складної людини в складному світі» стає «складне мислення», що зв'язує людину зі світом [4].

Нагадаємо, що загальноприйнятим в психології є те, що «критичність» – це лише одна з якостей мислення людини, яка характеризує здатність особистості, що пізнає, об'єктивно оцінювати свої і чужі думки, ретельно і всебічно перевіряти всі висунуті положення та зроблені висновки. До того ж складність операціоналізації поняття «критичне мислення» пов'язане з необхідністю усвідомлення саме причин і ролі проліферації (як конструктивної, так і деструктивної) при аналізі проблеми мислення, механізму пізнання, його функцій і детермінант (та їх інтенсивним множенням) в аналізі індивідуально-психологічних особливостей особистості дослідника інформаційних ресурсів та доцільності обраних

когнітивних стратегій пізнання/самопізнання енергетично-інформаційного простору-часу авто-еко-організації, самотрансценденції і самогармонізації створювальних сил мультиформної єдності людини з Всесвітом в цілому [4]. Саме тому в сучасних науково-освітніх теопрактиках порушується питання їх антропологізації, і перш за все, через зміну типу наукової раціональності і пошук нової онтології.

Слід звернути увагу на те, що теоретичні основи цілісного розуміння мислення (як притаманному людині способу її самовдосконалення) закладені вже в методі «питального сумніву» Сократа, в змісті діалогів Платона, в полеміці Аристотеля і Платона. В античній філософській традиції мислення пов'язується зі знанням-умінням, яке дає щасливе життя, з мудрістю, справедливістю, чеснотою. Мисляча людина спроможна досягти всієї повноти буття, «ейдетичної істини» через шлях духовного розвитку, заснованого на самопізнанні і розумінні свого невігластва. Саме в цьому сенсі Платон розмірковував про освіту – «пайдейю» (грец. «παιδεία», відповідно лат. «humanitas»), яка передбачає зміну себе, досягнення «арете» через досконалість «калокагатії» [5, с. 24]. В подальшому особливості прояву критичного мислення знаходимо в «методологічному сумніві» Р. Декарта, «вченні про ідолів» Ф. Бекона, в філософсько-критичних установах І. Канта, критичному раціоналізмі К. Поппера тощо.

Можна скільки завгодно обговорювати проблему «критичного мислення», доводити його важливість й необхідність для сучасної людини з точки зору її професійних компетентностей, але якщо людина не бачить і не розуміє сенс, цілі і цінності знання в контексті смислів її існування, не отримує насолоду від процесу мислення і пізнання взагалі, не відчуває задоволення і щастя, навряд чи жваві дискусії науковців і освітян дадуть реальний результат. Як зазначає Д. Халперн, ті, хто по-справжньому вміють думати, знають, навіщо їм це потрібно, і готові докласти всіх зусиль, які потрібні для планомірної роботи, вивірених дій, збору інформації і проявлення певної завзятості, коли рішення не очевидно або вимагає декількох кроків, але якщо ви не знаєте, куди йдете, ви не можете бути впевнені, прийшли ви вже чи ні» [6].

В глобальному реформуванні освіти критичне мислення стає лише однією зі складових компетентностей освіченої людини, яку відрізняє не тільки здатність пізнавати, але й розуміти. Тому слід розрізняти розуміння як ознаку освіченості і мету освіти від пізнання як способу її досягнення (через розвиток критичного мислення в тому числі). Як зазначав українській філософ С. Кримський, розуміння пов'язано з переконструюванням того, що пізнається, ціннісним моделюванням, створенням своєї, особистої системи знання або культури, «...коли свідомість починає резонувати в речах, а речі виступають як

“мовлення”, розкриваючи свій смисловий потенціал, окреслений культурно-історичним досвідом» [7, с. 108].

Серед безлічі питань методичного характеру, основними і сьогодні залишаються методологічні проблеми і завдання "герменевтичного кола" онтологічної складності «мислення» та його критичності як однієї з його якостей, що можна розглянути і як механізм організованої дезорганізації різницево-багатовимірної полісутнісної автопоетичної цілісності в умовах самотрансценденції підчас народження нової мультиформної єдності людини з Всесвітом та узгодження процесів усвідомленої самогармонізації створювальних сил знання мислячої людини-творця та світу антропокультурної складності (ідей і речей) в цілому [4].

Отже в філософсько-психологічних роздумах про мислення завжди «ховається» людина в різних своїх іпостасях, а освіта, що апелює до розуму, поступається місцем освіті, яка розвиває *критичне, незалежне, оригінальне мислення* (курсів наш), «грамотність щодо майбутнього» (futures literacy), здатність протистояти складності та невизначеності [8, с. 196-197]. Тож, акцентування уваги лише на «критичному мисленні» сприяє подальшому розгортанню «розділового мислення» (Е. Морен) і посилює дисонанс між пізнанням і життям, людиною і знанням, знижуючи її здатність узгоджувати різноманітні когнітивні практики і стратегії самоактуалізації. Тому поставимо питання по-іншому: чи сприяє тільки критичність мислення розумінню людиною власної місії і призначення в світі? Чи підвищує здатність до самопізнання і творчого самозмінювання зі збереженням автентичності і зміцненням здоров'я? Чи відкриває воно шлях до гармонії життя, дає насолоду і задоволення, нарешті – щастя?

Список використаних джерел

- 1 Dewey, J. (1910). *How we think*. Publication date. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://archive.org/search.php?query=date:1910>
2. Туласынова, Н. Ю. (2010). Развитие критического мышления студентов в процессе обучения иностранному языку. Автореферат дисс. ... к.пед.н. Якутск: Изд-во ЯГУ.
3. Morin, E. *Sevencomplexlessonsineducationforthe future*. – Paris: UNESCO, 1999.
4. Створювальна сила знання: монографія. Книга перша / авт. кол.; відп. ред.: І. А. Доннікова, Н. В. Кривцова. Одеса: Фенікс, 2020.
5. Kryvtsova, N., &Donnikova, I. (2020). Anthropologization of science: from the subject of cognition to the researcher's personality. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, 18, 24. doi:<http://dx.doi.org/10.15802/ampr.v0i18.221300>.
6. Diane, F. (1996). *Halpern Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking* Third edition Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah, New Jersey.

7. Кримський, С. Б. (2008). Під сигнатурою Софії. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія».

8. Weizsäcker E., Wijkman A. (2018). Come On! Capitalism, Short-termism, Population and the Destruction of the Planet. Springer.

CONTENTS

Gechbaia B., Goletiani K. Distance and e-learning - a new challenge for Georgia.....	6
Gechbaia B., Goletiani K. Дистанційне та електронне навчання - новий виклик для Грузії.....	6
Hrytsyshen D., Ishchuk D. Gamification as an innovative tool for the development of the educational process.....	9
Hrytsyshen D., Ishchuk D. Гейміфікація як інноваційний інструмент розвитку освітнього процесу.....	9
Kelemen M., Szabo S. New standards of higher education in slovakia and preparation and training system of the air force' pilots.....	12
Kelemen M., Szabo S. Нові стандарти вищої освіти у Словаччині та система підготовки та підготовки пілотів ВПС.....	12
Khubua M., Aghaia M. On new challenges of online higher education of Georgia.....	17
Khubua M., Aghaia M. Нові виклики Інтернет-вищої освіти Грузії.....	17
Kokai K. Optimization of the commercial banks credit potential.....	21
Kokai K. Оптимізація кредитного потенціалу комерційних банків.....	21
Oliinyk O., Sergiienko L. Educational process in the conditions of COVID-19 distribution: features of distance learning in Ukraine.....	24
Oliinyk O., Sergiienko L. Навчальний процес в умовах розподілу COVID-19: особливості дистанційного навчання в Україні.....	24
Zhukova O. Internet gaming: psychological and pedagogical aspects of preventing addiction in school age children.....	27
Zhukova O. Інтернет-ігри: психолого-педагогічні аспекти запобігання залежності у дітей шкільного віку.....	27
Babichev A. Karazin University as a cultural hub.....	33
Babichev A. Каразинський університет як культурний хаб.....	33
Besedovskaya I. Workbook with a printed basis as a means of managing students' independent work.....	37
Besedovskaya I. Робочий зошит з друкованою основою як засіб управління самостійною роботою студентів.....	37
Boldova A. Some aspects of innovation trends in modern higher education.....	41
Boldova A. Деякі аспекти інноваційних тенденцій у сучасній вищій школі.....	41
Gniezdilova S. Actual problems of higher education: search of directions of innovative development in the conditions of modern challenges.....	43
Gniezdilova S. Актуальні проблеми вищої освіти: пошук напрямків інноваційного розвитку в умовах викликів сучасності.....	43
Drobotova M. Using of Internet portals and info-resources for acquiring professional competencies in the field of 24 service areas.....	49
Drobotova M. Застосування інтернет-порталів та інфо-ресурсів для набуття фахових компетентностей в галузі 24 сфера обслуговування.....	49
Zadorozhnyi V., Kulchii I. Challenges and prospects of modernity in the context of distance learning technologies.....	52
Zadorozhnyi V., Kulchii I. Виклики та перспективи сучасності в контексті дистанційних технологій навчання.....	52
Zaporozhchenko O. Critical thinking in the process of studying the discipline «Fundamentals of philosophical knowledge».....	55
Zaporozhchenko O. Критичне мислення в процесі вивчення дисципліни «Основи філософських знань».....	55
Ivanova D. Professionalization of education management on the basis of educational leadership.....	58
Ivanova D. Професіоналізація управління освітою на засадах освітнього лідерства.....	58
Ivanjuta V. Problematika reformy vyshchoi osvity v Ukraini.....	58
Іванюта В. Проблематика реформи вищої освіти в Україні.....	58

Ivaniuta V. Problems of higher education reform in Ukraine.....	62
Казак О. Сучасна концепція розвитку підприємницького університету в Україні.....	
Kazak O. Modern concept of business university development in Ukraine.....	66
Калашник Н., Формування софт компетентностей в дистанційному навчанні: зміна акцентів менеджменту освіти.....	
Kalashnyk N. Formation of software competencies in distance learning: changing the emphasis of education management.....	71
Канавець М. В., Лихач Ю. Ю., Розвиток політичної освіти публічних службовців в умовах демократичного розвитку України.....	
Kanavets M. Lykhach Y. Development of political education of public servants in the conditions of democratic development of Ukraine.....	74
Капленко Г. Інноваційні технології навчання у освітніх закладах як сучасна вимога та умова освітнього процесу.....	
Kaplenko H. Innovative learning technologies in educational institutions as a modern requirement and condition of the educational process.....	79
Квасницька Р. Новітні технології в системі забезпечення відкритої освіти в сучасному інформаційному суспільстві.....	
Kvasnytska R. The latest technologies in the system of providing open education in the modern information society.....	83
Квеляшвілі І. Роль громадської експертизи у процесах модернізації митної справи....	
Kveliashvili I. The role of public expertise in the processes of modernization of customs....	88
Козюра І. Критичне мислення для публічного управління.....	
Koziura I. Critical thinking for public administration.....	92
Кривцова Н., Доннікова І. Критичне мислення: «Інформаційний канібалізм» або щастя освіченої людини.....	
Kryvtsova N. Donnikova I. Critical thinking: "Information cannibalism" or the happiness of an educated person.....	97
Куліш І. Академічне підприємництво як індикатор розкриття потенціалу території....	
Kulich I. Academic entrepreneurship as an indicator of the potential of the territory.....	102
Лунгу Л. Теоретичні питання формування критичного мислення майбутніх учителів...	
Lunhu L. Theoretical issues of formation of critical thinking of future teachers.....	105
Мацьків В., Щур І. Напрями покращення фінансове забезпечення розвитку аграрної сфери України.....	
Matskiv V., Shchur R. Directions for improving financial support for the development of the agricultural sector of Ukraine.....	109
Мельник В., Житар М. Основні тенденції розвитку вищої освіти України в контексті європейського вектору.....	
Melnyk V. Zhytar M. The main trends in the development of higher education in Ukraine in the context of the European vector.....	112
Мельничук Д. Розвиток інформаційного суспільства як пріоритет модернізації та результат функціонування вищої освіти.....	
Melnychuk D. Development of the information society as a priority of modernization and the result of the functioning of higher education.....	116
Навольська Н. Підвищення ефективності діяльності підприємств на засадах бенчмаркінг.....	
Navolska N. Improving the efficiency of enterprises on the basis of benchmarking.....	121
Некрашевич Т. Використання сучасних ігрових навчальних платформ у процесі вивчення мовних дисциплін у закладах вищої освіти.....	
Nekrashevych T. The use of modern game learning platforms in the process of studying language disciplines in higher education institutions.....	125
Рaczóski P., Slomka W. Особливості впровадження дистанційної форми навчання у закладах вищої освіти.....	
Raczóski P., Slomka W. Features of the introduction of distance learning in higher education	128

institutions.....	
Pawliszczy D., Kesy M. Фінансування вищої освіти.....	
Pawliszczy D., Kesy M. Financing of higher education.....	132
Руденко О., Такаландзе Л. Інноваційні напрями розвитку вищої освіти України в умовах глобалізаційних змін.....	
Rudenko O. Takalanadze L. Innovative directions of development of higher education in Ukraine in the context of globalization.....	136
Сердюк Л. Інтерактивні методи фахової підготовки студентів коледжу.....	
Serdyuk L. Interactive methods of professional training of college students.....	140
Самородов Б. Професійна мобільність як вимога сучасного інформаційного суспільства.....	
Samorodov B. Professional mobility as a requirement of the modern information society.....	144
Сергієнко І. Якісна освіта як інвестиція в людський розвиток.....	
Serhiienko I. Quality education as an investment in human development.....	148
Сосновська О. Актуальні тенденції та виклики цифровізації освітнього простору.....	
Sosnovska O. Current trends and challenges of digitalization of educational space.....	152
Чхеайло А. Організація виховної роботи студентів в умовах інформаційного простору.....	
Chkheailo A. Organization of educational work of students in the information space.....	157
Шевчук О., Проблеми формування культури мислення в умовах онлайн-навчання.....	
Shevchuk O. Problems of forming a culture of thinking in the context of online learning.....	161
Шестаковська Т., Михайловська О., Актуальні питання комерціалізації інновацій у науково-освітньому секторі України.....	
Shestakovska T. Mykhailovska O. Current issues of commercialization of innovations in the scientific and educational sector of Ukraine.....	166
Юзефович Р. Проведення експериментів як інноваційна складова для закріплення вивчення теоретичного матеріалу.....	
Yuzefovych R. Conducting experiments as an innovative component to consolidate the study of theoretical material.....	169
Ющенко С. Реалії та тенденції сучасної вищої освіти в умовах дистанційного навчання.....	
Yushchenko S. Realities and tendencies of modern higher education in the conditions of distance learning.....	172
Якубек Р., Нрмо Р. Інноваційний розвиток економіки.....	
Jakubek P., Hrmo R. Innovative economic development.....	175

UDC 341.232.7:37.014.5:061.1€C:(477)

EDITORIAL TEAM

Doctor of Sciences in Public Administration, Professor **Olga Rudenko**, Chernihiv National University of Technology, International Scientific and Educational Platform «UPDATE», PhD in Economics, Associate Professor **Maksym Zhytar**, University of the State Fiscal Service of Ukraine, International Scientific and Educational Platform «UPDATE», Doctor of Economic Sciences, Associate Professor **Petr Jakubek**, DTI University Dubnitsa nad Vahom, Associate Professor, Paed Dr Ing., PhD., MBA, ING-PAED IGIP **Roman Hrmo**, DTI University Dubnitsa nad Vahom, Dr.h.c. prof. Ing., DrSc. MBA, LL.M., Brigadier General ret. **Myroslav Kelemen**, Technical University of Košice, Doctor of Philosophy **Dariusz Pawliszczy**, Mayor of Gromadka Commune, Doctor in Economic Sciences **Marcin Keszy**, University of Economy in Bydgoszcz, Postgraduate student of Wroclaw University of Economics **Piotr Paczowski**, Deputy Mayor of Jelenia Hora, Doctor Honoris Causa multi, Doctor of Technical Sciences **Wojciech Slomka**, Akademia Kaliska im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego

Signed for printing in the current version (26.02.2021)

The publication contains scientific reports of domestic and foreign researchers, which are published as a result of participation in the International Internship (Ukraine-Poland-Slovakia, December 2020-February 2021).

The collection can be useful for scientists, high school teachers, students, and in general for anyone interested in innovation in higher education in Ukraine and the EU in the modern information society.

INNOVATIONS OF HIGHER EDUCATION OF UKRAINE AND THE EU IN THE MODERN INFORMATION SOCIETY: [collection of scientific works / for general. ed. O. Rudenko, M. Zhytar]. – Kyiv, 2021. – 179 p.

© Group of authors, 2021

© Rudenko O., Zhytar M., 2021

© International Scientific and Educational Platform «Update», 2021

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL PLATFORM «UPDATE» (UKRAINE)
ALL-UKRAINIAN INSTITUTE OF EURASIAN STUDIES AND ORIENTAL STUDIES
(UKRAINE)
WYŻSZA SZKOŁA GOSPODARKI W BYDGOSZCZY (POLAND)
UNIwersYTET EKONOMICZNY W WROCLAWIU (POLAND)
AKADEMIA KALISKA IM. PREZYDENTA STANISŁAWA WOJCIECHOWSKIEGO
(POLAND)
VYSOKÁ ŠKOLA DUBNICKÝ TECHNOLOGICKÝ INSTITUTE (SLOVAKIA)
TECHNICAL UNIVERSITY OF KOŠICE (SLOVAKIA)

COLLECTION OF ABSTRACTS
«INNOVATIONS OF HIGHER EDUCATION OF UKRAINE
AND THE EU IN THE MODERN INFORMATION
SOCIETY»

February 26, 2021

